

DOI: 10.33270/05267101.1
УДК 343.352:347.9

ВОЗНЮК Андрій*

доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3352-5626>;

БОЙКО-БУЗИЛЬ Юлія

доктор психологічних наук, професор, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ
03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1715-4327>;

БУДІК Ігор

доктор філософії в галузі права, начальник відділу Головного слідчого управління Національної поліції України
01601, вул. Богомольця, 10, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6319-8590>

Правові засади цивільної конфіскації незаконних і необґрунтованих активів: досвід Грузії та перспективи його імплементації в Україні

Анотація. Статтю присвячено комплексному аналізу правових засад цивільної конфіскації незаконних і необґрунтованих активів на прикладі законодавства Грузії, оцінюванню перспектив імплементації окремих елементів цієї моделі в праві України. Цивільна конфіскація постає як важливий інструмент нейтралізації економічної основи протиправної діяльності незалежно від результатів кримінального переслідування, тому метою статті є аналіз матеріально-правових і процесуальних особливостей цивільної конфіскації в Грузії, визначення її концептуальних відмінностей від української моделі та формулювання науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення національного законодавства. Методологічну основу дослідження становлять формально-юридичний, системний, функціональний і порівняльно-правовий методи, а також аналіз законодавства, судової практики та сучасних доктринальних підходів у сфері некримінального вилучення активів. Встановлено, що грузинська модель цивільної конфіскації має універсальний і багаторівневий характер, ґрунтується на розмежуванні рекетирського, незаконного та необґрунтованого майна, передбачає розширене тлумачення об'єкта конфіскації та диференційований розподіл тягаря доказування залежно від правового режиму активів. Українська модель натомість сформована як вузькоспеціалізований антикорупційний механізм, зосереджений на категорії необґрунтованих активів публічних осіб і формалізованих кількісних критеріях майнової диспропорції. Наукова новизна роботи полягає в порівняльному обґрунтуванні доцільності розширення в Україні кола осіб, щодо яких можуть застосовувати цивільну конфіскацію, виході за межі виключно антикорупційної спрямованості та запровадженні функціонального, економічно орієнтованого підходу до визначення майна і стандартів доказування.

Ключові слова: незаконне збагачення; корупція; організована злочинність; «злодій в законі»; наркотичні засоби; психотропні речовини; торгівля людьми; фінансування тероризму; корислива злочинність; конфіскація; доказування.

Історія статті:

Отримано: 09.01.2026
Прийнято: 12.02.2026
Опубліковано: 31.03.2026

Рекомендоване посилання:

Вознюк А., Бойко-Бузиль Ю., Будік І. Правові засади цивільної конфіскації незаконних і необґрунтованих активів: досвід Грузії та перспективи його імплементації в Україні. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 1 (71). С. 7–24. DOI: 10.33270/05267101.1

*Відповідальний автор

© Вознюк А., Бойко-Бузиль Ю., Будік І., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Сучасні виклики, пов'язані з поширенням організованої злочинності та корупції, а також легалізацією доходів, одержаних кримінально протиправним шляхом, зумовлюють необхідність переосмислення традиційних кримінально-правових інструментів і пошуку ефективніших механізмів позбавлення учасників протиправної діяльності незаконних активів. У цьому контексті інститут цивільної конфіскації набуває важливого значення, оскільки дає змогу реагувати на незаконні й необґрунтовані активи незалежно від результатів кримінального переслідування та складнощів доказування конкретного кримінального правопорушення.

Емпіричні кримінологічні дослідження засвідчують, що конфіскацію незаконних доходів сприймають учасники організованої та економічної злочинності як значно серйознішу загрозу, ніж традиційні кримінальні санкції, що стимулює активні стратегії приховування активів (Vesterhav, Forman, & Korsell, 2021). Це пояснює зростання інтересу до некримінальних форм втручання в майнову сферу, орієнтованих не на покарання особи, а на нейтралізацію незаконно накопиченого багатства, з можливістю застосування нижчого стандарту доказування та обмеженого перенесення доказового тягаря за умови ефективного судового контролю (Bikelis, 2025).

Міжнародний вимір проблеми додатково загострюється в умовах гібридних загроз, за яких організовані злочинні мережі використовують як інструмент уникнення санкцій, незаконного фінансування та дестабілізації, зокрема в контексті збройної агресії проти України (Kupatadze, 2025). Водночас практика повернення активів виявляє істотний розрив між формальним ухваленням рішень про конфіскацію та їх фактичним виконанням, що сприяє транскордонному переміщенню злочинних доходів і нівелює ефективність національних механізмів їх вилучення (Savona, & Anastasio, 2025).

У цьому контексті неабиякий науковий інтерес становить досвід Грузії, де сформовано розвинену багаторівневу модель цивільної конфіскації з диференційованими правовими режимами майна та гнучким розподілом доказового тягаря. В Україні цивільна конфіскація має переважно антикорупційну спрямованість і знаходиться на етапі інституційного становлення, що зумовлює потребу в ґрунтовному аналізі зарубіжного досвіду й оцінюванні можливостей його імплементації з огляду на національний правовий контекст.

Огляд літератури

У науковій доктрині усталеною є позиція, згідно з якою визнання необґрунтованих активів та їх стягнення в дохід держави не є покаранням ані за правом Конвенції, ані за національним правом, оскільки не відповідає завданням і

природі кримінальної відповідальності (Khutor, 2021). Саме це концептуальне положення є основою сучасних моделей цивільної конфіскації, що розглядають як альтернативний або допоміжний інструмент протидії незаконному збагаченню.

Емпіричні дослідження підтверджують обмежену ефективність виключно кримінально-правового підходу. Зокрема, аналіз практики Литви засвідчує, що традиційне кримінальне переслідування не забезпечує належного стримувального ефекту, натомість поєднання слідчих інструментів із механізмами цивільної конфіскації істотно підвищує результативність повернення незаконних активів (Bikelis, Pranka, & Dainauskaitė, 2024). Схожі висновки сформовано й щодо криміналізації незаконного збагачення, ефективність якої не підтверджено ні на теоретичному, ні на практичному рівнях (Bikelis, 2021).

Доктрина цивільної конфіскації розвивається в межах загальноєвропейських тенденцій, що відображають еволюцію конфіскаційних режимів від класичної кримінальної конфіскації до розширених форм, конфіскації без обвинувального вироку та механізмів «незрозумілого багатства» (Boucht, 2019). Ці процеси підтримують і на рівні Європейського Союзу через розширення обов'язків держав щодо заморожування та конфіскації активів і взаємного визнання відповідних рішень (Silva, 2022; Meyer, 2020) за одночасного акценту на застосуванні кримінального права як крайнього засобу (Buisman, 2022).

Водночас у науковій літературі увагу спрямовують на ризики надмірного розширення цивільної конфіскації, зокрема можливість непропорційного втручання в майнову сферу та зловживань процесуальними механізмами (Bikelis, 2020a, 2020b). Украй дискусійними залишаються питання презумпції незаконного походження активів і перенесення тягаря доказування на відповідача, що потребує суворого дотримання принципів пропорційності, правової визначеності та гарантій права на справедливий суд (Hryniwicz-Lach, 2024; Hryniwicz-Lach, 2025).

Окремий масив досліджень присвячено практиці Європейського суду з прав людини, який визнає цивільну конфіскацію сумісною з вимогами ЄКПЛ за умови дотримання критеріїв правомірності втручання в право на мирне володіння майном, зокрема у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії»¹. Водночас у доктрині акцентовано на потенційних проблемах конвенційної сумісності окремих національних моделей, зокрема в санкційному контексті (Kovachev, 2025).

Порівняльні дослідження висвітлюють різні моделі цивільної конфіскації – від наказів про незрозуміле багатство у Великій Британії

¹ Case of Gogitidze and others v. Georgia. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22001-154398%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22001-154398%22%7D)

(Moiseienko, 2022) до реформованого режиму конфіскації в Німеччині, який підвищив ефективність вилучення активів завдяки обов'язковості конфіскації та критерію грубої непропорційності (Körtl, & Chbib, 2024). Водночас досвід Грузії залишається недостатньо дослідженим: лише деякі праці аналізують цивільний процес конфіскації за грузинським законодавством і його відповідність міжнародним стандартам (Laghidze, 2023), що зумовлює наявність наукової прогалини.

Метою цього дослідження є аналіз правових засад цивільної конфіскації незаконних і необґрунтованих активів у законодавстві Грузії та визначення можливостей і меж імплементації окремих елементів цієї моделі в правову систему України з огляду на європейські стандарти захисту прав людини.

Матеріали та методи

Матеріальну основу дослідження становлять норми національного законодавства Грузії та України, зокрема положення Цивільного процесуального кодексу Грузії (ЦПК Грузії), Закону Грузії «Про організовану злочинність та рекет» (Закон Грузії від 20 грудня 2005 року), Кримінального кодексу Грузії (КК Грузії), а також Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), Кримінального кодексу України (КК України) й спеціального антикорупційного законодавства.

Вагоме місце в дослідженні посідає аналіз актів міжнародного та наднаціонального права, передусім практики Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини, а також положень Директиви (ЄС) 2024/1260 про повернення та конфіскацію активів і пов'язаних із нею документів Європейського Союзу.

Методологічну основу дослідження становлять формально-юридичний метод, застосований для тлумачення правових норм і дефініцій; системно-структурний метод, використаний для виявлення логіки побудови інституту цивільної конфіскації та його елементів; а також порівняльно-правовий метод, який дав змогу зіставити грузинську й українську моделі цивільної конфіскації за ключовими параметрами, зокрема сферою застосування, обсягом майна, стандартами доказування та процесуальними особливостями.

Результати й обговорення

Проаналізуємо правові засади цивільної конфіскації майна за окремі види злочинів у законодавстві Грузії та визначимо можливі напрями використання цього досвіду в українській правовій системі.

Ключовими нормативно-правовими актами, що регулюють питання цивільної конфіскації

майна за окремі види злочинів у Грузії, є Закон Грузії від 20 грудня 2005 року¹ та ЦПК Грузії².

І. Протиправні діяння, за які застосовують цивільну конфіскацію

Особливість інституту цивільної конфіскації в законодавстві Грузії полягає в його комплексному та функціонально орієнтованому характері, оскільки він спрямований на протидію не окремим кримінальним правопорушенням як таким, а стійким формам злочинної або іншої протиправної діяльності, що мають виражену економічну мотивацію та здатність до акумулювання значних активів. Саме отримання або утримання економічної вигоди розглядають у доктрині як спільну ознаку серйозних протиправних діянь, щодо яких конфіскація та вилучення незаконно набутих активів є ключовими інструментами протидії (Hamin, Abdul Hakim, Kamaruddin, & Wan Rosli, 2025). У цьому контексті цивільну конфіскацію обґрунтовують як важливий інструмент протидії організованій злочинності (Bikelis, 2022; Laghidze, 2023; Dragusha, 2021) та корупції (Kolotylo, 2019; Dragusha, 2021; Trinchera, 2020).

У грузинській правовій моделі перелік діянь, що можуть слугувати підставою для застосування цивільної конфіскації, формується не лише через відсилання до кримінального законодавства, а й шляхом поєднання матеріально-правових і процесуальних критеріїв. Це дає змогу застосовувати конфіскаційні заходи незалежно від результатів кримінального переслідування та відповідає сучасним європейським тенденціям розвитку інститутів некримінального вилучення активів, спрямованих на нейтралізацію доходів від серйозних злочинів й організованої злочинності. У науковій літературі також виокремлено тенденції до розширення сфери застосування цивільної конфіскації, зокрема шляхом її поширення на незаконні активи, одержані внаслідок учинення інших протиправних діянь, зокрема перешкоджання здійсненню правосуддя (Laghidze, 2023).

Аналіз положень Закону Грузії від 20 грудня 2005 року³ та ЦПК Грузії⁴ засвідчує, що цивільну конфіскацію можуть застосовувати у зв'язку з такими видами протиправних діянь:

- 1) рекет;
- 2) злочини, пов'язані зі «злочинським світом»;
- 3) наркоторгівля та пособництво в розповсюдженні наркотичних засобів;

¹ Про організовану злочинність та рекет: Закон Грузії від 20 груд. 2005 р. № 2354-RS. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/27814?publication=2>

² Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

³ Про організовану злочинність та рекет: Закон Грузії від 20 груд. 2005 р. № 2354-RS. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/27814?publication=2>

⁴ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

4) набуття незаконного та необґрунтованого майна посадовими особами;

5) торгівля людьми;

6) легалізація незаконних доходів (відмивання грошей);

7) фінансування тероризму й інша матеріальна підтримка терористичної діяльності.

Такий перелік не є випадковим, оскільки охоплює делікти, що вирізняються високим рівнем латентності, складністю доказування та активним використанням фінансових і корпоративних інструментів для маскуванню походження активів, що об'єктивно знижує ефективність виключно кримінально-правових засобів реагування.

Рекет. Однакові дефініції рекету, рекетирського угруповання та рекетира закріплено в ст. 2 Закону Грузії від 20 грудня 2005 року та ст. 356-1 ЦПК Грузії. *Рекет* визначено як неодноразову й організовану діяльність, спрямовану на систематичне одержання доходу або іншої майнової вигоди, пов'язану з умисним злочином (за умови, що судимість за нього не знята і не погашена), якщо таку діяльність здійснювали щонайменше двічі протягом п'яти календарних років, не враховуючи періоду арешту або відбування покарання рекетиром. *Рекетирське угруповання* – це юридична особа, діяльність якої пов'язана з рекетом, або будь-яке об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, що здійснює рекетирську діяльність. *Рекетир* – це особа, яка самостійно або спільно з іншими особами керує діяльністю рекетирського угруповання чи в інший спосіб бере участь у його діяльності, усвідомлюючи, що це угруповання є рекетирським, а також особа, яка незаконно вирішує спори між рекетирськими угрупованнями або між ними й іншими особами чи бере участь у їх вирішенні (ст. 2 Закону Грузії від 20 грудня 2005 року, ст. 356-1 ЦПК Грузії)¹.

Отже, законодавче визначення рекету в праві Грузії свідчить про відхід від його традиційного сприйняття як одиничного кримінального правопорушення та перехід до розуміння рекету як стійкої, повторюваної та організованої економічно мотивованої діяльності. Ключовими ознаками такого підходу є систематичність, тривалість у часі, зв'язок з умисними злочинами та спрямованість на отримання майнової вигоди. Саме ці характеристики дають змогу законодавцю обґрунтувати застосування цивільної конфіскації незалежно від доведення кожного конкретного епізоду злочинної діяльності. У цьому сенсі рекет розглядають як джерело незаконного збагачення, а не лише як форму кримінальної поведінки, що зумовлює фокус державного втручання на

позбавленні економічної основи рекетирської діяльності як найефективнішому способі протидії.

Злочини, пов'язані зі «злочинським світом». Значне місце в системі цивільної конфіскації посідають злочини, пов'язані з діяльністю «злочинського світу». Законодавець детально визначає не лише діяльність «злочинського світу», а й різноманітні форми участі в ньому («злочинське розбирання», «злочинське зібрання») та його учасників (член «злочинського світу», «злочин у законі»).

Більшість дефініцій, що характеризують зазначену групу деліктів, визначено лише в ст. 3 Закону Грузії від 20 грудня 2005 року. Ідеться, зокрема, про поняття «злочинський світ», «діяльність злочинського світу», «злочинське розбирання» та «злочинське зібрання». Водночас у ЦПК Грузії використовують лише категорію члена «злочинського світу»².

«*Злочинський світ*» – будь-яке об'єднання осіб, які досягли домовленості про здійснення діяльності «злочинського світу»³.

Діяльність «злочинського світу» – діяльність члена «злочинського світу» або «злочин у законі», здійснювану шляхом залякування, погроз, примусу, вимоги дотримання «умови мовчання», проведення «злочинського зібрання» або «злочинського розбирання», втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, учинення злочину, підбурювання до його вчинення, використання власного кримінального впливу або вчинення інших незаконних дій, спрямованих на отримання вигоди чи переваги для себе або інших осіб, а також на здобуття чи передачу влади або впливу⁴.

«*Злочинське розбирання*» – оцінка дій особи та/або розгляд чи вирішення спору в будь-якій формі, зокрема із застосуванням електронних засобів зв'язку, що здійснює член «злочинського світу» або «злочин у законі» з метою реалізації діяльності «злочинського світу»⁵.

«*Злочинське зібрання*» – зібрання або зв'язок двох чи більше осіб у будь-якій формі, включно із застосуванням електронних засобів зв'язку, з метою прийняття до «злочинського світу», припинення членства, зміни статусу або розгляду чи вирішення будь-яких питань, пов'язаних із діяльністю «злочинського світу», зокрема питань розпорядження фінансовими чи матеріальними ресурсами⁶.

Дефініції члена «злочинського світу» та «злочин у законі» визначено як у ст. 3 Закону Грузії від 20 грудня 2005 року, так і ст. 356-1 ЦПК Грузії, однак з незначними відмінностями.

¹ Про організовану злочинність та рекет : Закон Грузії від 20 груд. 2005 р. № 2354-RS. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/27814?publication=2>; Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

² Про організовану злочинність та рекет : Закон Грузії від 20 груд. 2005 р. № 2354-RS. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/27814?publication=2>

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

Відповідно до ст. 3 Закону Грузії від 20 грудня 2005 року, *член «злочинського світу»* – особа, яка визнає «злочинський світ» й активно бере участь у його діяльності, а також особа, яка визнає «злочинський світ», підтримує з ним зв'язок і в чийх діях наявна сукупність виражених ознак, що свідчать про її готовність брати участь у діяльності «злочинського світу». Водночас «злочин у законі» – особа, яка в будь-який спосіб керує або/та організовує «злочинський світ» чи керує або/та організовує певну групу осіб, використовуючи методи діяльності «злочинського світу».

Натомість у ст. 356-1 ЦПК Грузії *член «злочинського світу»*:

а) особа, яка визнає «злочинський світ» й активно бере участь у його діяльності, а також особа, яка визнає «злочинський світ», підтримує з ним зв'язок і в чийх діях наявна сукупність виражених ознак, що свідчать про її готовність брати участь у діяльності «злочинського світу»;

б) особа, яка в будь-який спосіб керує або/та організовує «злочинський світ» чи керує або/та організовує певну групу осіб, використовуючи методи діяльності «злочинського світу» («злочин у законі»)¹.

Отже, нормативна конструкція «злочинського світу» в законодавстві Грузії демонструє його сприйняття не просто як кримінальної субкультури, а як цілісної системи паралельної кримінальної влади з власними правилами, ієрархією та механізмами примусового регулювання відносин. Деталізація форм діяльності («злочинські зібрання», «злочинські розбирання») і статусів учасників («член злочинського світу», «злочин у законі») засвідчує організований і функціональний характер цього явища. Вирішальним є те, що діяльність «злочинського світу» має виразну економічну спрямованість і пов'язана з контролем фінансових та матеріальних ресурсів. Саме це зумовлює застосування цивільної конфіскації як інструменту не покарання, а системного підризу матеріальної бази «злочинського світу» та нейтралізації його впливу поза межами класичного кримінального переслідування.

Наркото́ргівля та пособництво в розповсюдженні наркотичних засобів. Фокус грузинського законодавця на незаконному збуті наркотичних і психотропних речовин узгоджується з усталеним у кримінології підходом, відповідно до якого саме збут, а не виробництво чи зберігання, формує основні фінансові потоки наркоринків. У дослідженнях UNODC і європейських аналітичних центрів акцентовано на тому, що наркотрафік є однією з найприбутковіших форм організованої злочинності, здатною генерувати стійкі доходи, які використовують для корупції, відмивання коштів і

розширення кримінального впливу (World Drug Report..., 2023; EU serious..., 2021).

Такий підхід нормативно закріплено в ст. 3-1 Закону Грузії від 20 грудня 2005 року, де *наркото́ргівлю* визначають як незаконний продаж психотропної речовини, її аналога або сильнодіючої речовини, рослини коноплі чи марихуани, іншого наркотичного засобу, його аналога, прекурсора або нової психоактивної речовини, а *наркото́рговця* – як особу, що здійснює такий незаконний продаж². Законодавець свідомо формулює дефініції у вузький спосіб, обмежуючи їх саме незаконним збутом і залишаючи поза межами цієї конструкції інші форми кримінально протиправної поведінки у сфері обігу наркотичних засобів, зокрема незаконне виробництво. Така законодавча техніка відображає прагнення зосередити механізм цивільної конфіскації на тих діяннях, які мають безпосередньо виражений економічний результат.

Водночас істотним елементом грузинської моделі є розширення кола суб'єктів цивільної конфіскації за рахунок пособників розповсюдження наркотичних засобів. Відповідно до п. ф ч. 1 ст. 356-1 ЦПК Грузії, пособником визнають фізичну або юридичну особу чи групу осіб, яка вчинила злочини, передбачені ст. 260-2 або 260-4 КК Грузії, інші особливо тяжкі злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, або безпосередньо є наркото́рговцем³. Зазначені кримінально-правові норми охоплюють, зокрема, незаконне переміщення наркотичних або психотропних речовин без мети отримання матеріальної вигоди та сприяння їх незаконному збуту⁴, що дає змогу включити до сфери конфіскації ширше коло осіб, ніж лише кінцеві продавці.

Такий підхід відповідає сучасному уявленню про структурну організацію наркобізнесу, у межах якої ключові прибутки акумулюються не лише на рівні безпосереднього збуту, а й у сфері логістики, фінансування та контролю активів. У доктрині зазначено, що зосередження виключно на безпосередніх виконавцях не дає змогу ефективно підризувати економічну основу злочинних мереж, натомість вилучення активів у посередників і номінальних власників є необхідною умовою довгострокової ефективності антинаркотичної політики (Levi, & Reuter, 2006).

Набуття незаконного та необґрунтованого майна посадовою особою. Визнання набуття незаконного та необґрунтованого майна посадовими особами самостійною підставою для

¹ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

² Про організовану злочинність та рекет: Закон Грузії від 20 груд. 2005 р. № 2354-RS. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/27814?publication=2>

³ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

⁴ Кримінальний кодекс Грузії від 22 лип. 1999 р. № 2287-нд. URL: <https://surl.li/qcbvow>

цивільної конфіскації узгоджується із ширшим європейським трендом декриміналізації реакції на незаконне збагачення та перенесення акценту з персональної репресії на майнові заходи впливу. Такий підхід зумовлений тим, що кримінальне переслідування корупційних правопорушень часто ускладнюється високими стандартами доказування, складністю встановлення причиново-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою та конкретним активом, а також істотними процесуальними бар'єрами. Натомість цивільні механізми дають змогу ефективніше реагувати на економічно необґрунтоване майнове становище посадових осіб без необхідності доведення конкретного складу злочину (Vozniuk, & Tylko, 2019; Cherniavskiy, & Vozniuk, 2019).

Порівняльні дослідження підтверджують, що такі законодавчі конструкції спрямовані насамперед на вилучення активів, законність походження яких не може бути належно обґрунтована, за умови одночасного забезпечення процесуальних гарантій від надмірного втручання в право власності. Зокрема, аналіз литовської моделі цивільної конфіскації демонструє прагнення поєднати ефективність майнового реагування з принципами пропорційності та правової визначеності (Martinaitytė, 2021).

Окремо слід урахувати, що грузинське законодавство пропонує широке визначення «посадової особи», що охоплює не лише класичних державних службовців, а й керівників/заступників керівників юридичних осіб публічного права та осіб, які здійснюють управління або представництво підприємств із державною/муніципальною участю 50 %+ (ст. 356-1 ЦПК Грузії).

Торгівля людьми. Торговля людьми є однією з найприбутковіших форм транснаціональної злочинності, у якій економічна вигода є ключовим мотиваційним чинником, а отримані доходи здатні ефективно «вбудовуватися» в легальні економічні практики. Це послідовно зафіксовано в Global Report on Trafficking in Persons 2022, де зазначено, що фінансові потоки від експлуатації людини часто маскують через законну підприємницьку діяльність, фінансові інструменти або транснаціональні ланцюги посередників (Global report..., 2022). У такому контексті цивільна конфіскація поряд із кримінально-правовими заходами виконує функцію економічного стримування, оскільки позбавлення злочинних мереж прибутку істотно знижує раціональність участі в злочинній експлуатації. Емпіричні дослідження практики арешту та конфіскації активів у справах про сучасне рабство й торгівлю людьми засвідчують, що такі заходи дедалі частіше інтегруються в державну політику протидії цим злочинам, хоча їх реальна результативність безпосередньо залежить від інституційної спроможності правоохоронних органів і якості

фінансових розслідувань (Broad, Lord, & Duncan, 2022).

Нормативне закріплення цього підходу простежується і в грузинському законодавстві. Відповідно до ст. 356-1 ЦПК Грузії, торговцем людьми визнають фізичну або юридичну особу чи групу осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 143-1 та/або 143-2 КК Грузії¹. Ідеться про торгівлю людьми (ст. 143-1 КК Грузії) та торгівлю неповнолітніми (ст. 143-2 КК Грузії), що дозволяє застосовувати механізми цивільної конфіскації до активів осіб, причетних до експлуатації, незалежно від складності доведення окремих епізодів злочинної діяльності. Така конструкція посилює економічний вимір протидії торгівлі людьми та спрямована на руйнування фінансової основи цього виду злочинності.

Легалізація незаконних доходів і фінансування тероризму. Включення легалізації незаконних доходів і фінансування тероризму до переліку підстав цивільної конфіскації відповідає підходу, за яким контроль фінансових потоків є центральним елементом протидії як організованим кримінальним ринкам, так і насильницьким мережам (Kramer et al., 2024). У класичному огляді проблематики відмивання коштів зазначено, що ефективне вилучення активів неможливе без розуміння того, як злочинні доходи маскують, переміщують та інтегрують у легальний обіг (Levi, & Reuter, 2006). Аналогічно у сфері наркоринків UNODC акцентує на масштабах прибутків і тому, що саме доходи, а не поодинокі епізоди злочинної поведінки, забезпечують відтворення і стійкість злочинних мереж, і це посилює аргумент на користь майнових заходів реагування навіть за умов ускладненого кримінального переслідування (World Drug Report..., 2025).

Нормативне втілення цього підходу чітко простежується в кримінальному законодавстві Грузії. Зокрема, у ст. 194 КК Грузії легалізацію незаконних доходів визначають як надання незаконному та/або необґрунтованому майну законного вигляду шляхом користування, придбання, володіння, перетворення, передачі або інших дій з метою приховування його справжньої природи, джерела походження, місцезнаходження чи правового статусу, а також сприяння ухиленню іншої особи від відповідальності. У межах цієї норми незаконним майном визнають майно та доходи від нього, включно з корпоративними правами, набуті з порушенням вимог закону особою, членами її сім'ї, близькими родичами або пов'язаними особами, натомість необґрунтованим майном вважають активи, законність походження яких не

¹ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

підтверджена документально або які набуті за рахунок відчуження незаконного майна¹.

Паралельно в ст. 331-1 КК Грузії фінансування тероризму охоплює збирання або надання грошових коштів чи іншого майна з усвідомленням того, що вони можуть бути використані терористом або терористичною організацією, незалежно від фактичного вчинення терористичного акту, а також інші форми матеріальної підтримки, включно з наданням послуг, схованок чи ресурсів². Поєднання цих складів злочинів із механізмами цивільної конфіскації дає змогу державі реагувати на фінансову інфраструктуру злочинної та терористичної діяльності, що відповідає сучасній кримінально-правовій політиці.

II. Поняття та обсяг майна, що підлягає конфіскації

Розширення обсягу майна, на яке може бути звернено цивільну конфіскацію, є одним із ключових чинників ефективності відповідних механізмів протидії незаконному збагаченню. Саме через визначення кола активів, що підлягають вилученню, законодавець окреслює межі державного втручання у сферу майнових прав і водночас формує економіко-правову логіку позбавлення протиправної діяльності її матеріальної основи.

Відповідно до ст. 356-1 ЦПК Грузії та пов'язаних нормативно-правових положень, грузинська модель цивільної конфіскації охоплює широкий спектр майна, пов'язаного з різними формами серйозної та організованої злочинності, а також із незаконним і необґрунтованим збагаченням. До таких активів віднесено не лише майно, безпосередньо отримане внаслідок протиправних діянь, а й похідні доходи, корпоративні права, а також майно третіх осіб – членів сім'ї, близьких родичів і пов'язаних осіб.

Законодавство прямо передбачає можливість конфіскації таких категорій майна:

рекети́рське майно – майно, отримане внаслідок рекету, дохід від цього майна, майно, придбане за доходи, отримані від рекету, а також дохід або майно рекети́рського угруповання, рекети́ра, члена його сім'ї, близького родича чи пов'язаного з ним особи, за відсутності документів або інших доказів законного походження таких активів;

майно посадової особи – дохід, майно або прибуток від майна, що належить посадовій особі, членам її сім'ї, близьким родичам чи пов'язаним із нею особам, за відсутності документів або інших доказів законного походження таких активів;

майно члена «злочинського світу» – дохід, майно або прибуток від майна, що належить члену «злочинського світу», його сім'ї, близьким родичам або пов'язаним із ним особам, за

відсутності документів або інших доказів законного походження таких активів;

майно торговця людьми – дохід, майно або прибуток від майна, що належить торговцю людьми, членам його сім'ї, близьким родичам чи пов'язаним із ним особам, за відсутності документів або інших доказів законного походження таких активів;

майно пособника розповсюдження наркотичних засобів – дохід, майно або прибуток від майна, що належить пособнику розповсюдження наркотичних засобів, членам його сім'ї, близьким родичам чи пов'язаним із ним особам, за відсутності документів чи інших доказів законного походження таких активів;

майно особи, засудженої за злочини, передбачені статтями 194 та/або 331-1 КК Грузії, – це дохід, майно або прибуток від майна, що належать такій особі, членам її сім'ї, близьким родичам чи пов'язаним із нею особам, за відсутності документів або інших доказів законного походження таких активів³.

Правове значення наведених дефініцій полягає у свідомому відході від вузького, формально-кримінального розуміння «злочинних доходів» і переході до ширшого, економічно орієнтованого підходу, у межах якого об'єктом конфіскації стає будь-яка майнова вигода, пов'язана з протиправною діяльністю або економічно необґрунтованим збагаченням.

Усі зазначені категорії майна мають низку спільних ознак. По-перше, вони охоплюють не лише первинні активи, отримані внаслідок вчинення злочинів або пов'язані з діяльністю конкретних суб'єктів (рекети́рів, членів «злочинського світу», торговців людьми тощо), а й доходи від такого майна, а також активи, придбані за рахунок цих доходів. По-друге, правовий режим конфіскації поширюється не лише на майно правопорушника, а й на активи членів його сім'ї, близьких родичів і пов'язаних осіб. По-третє, ключовим критерієм є відсутність документів чи інших доказів законного походження відповідного майна.

Отже, законодавець розглядає майно в максимально широкому економічному значенні. До сфери конфіскації включають як первинні активи (грошові кошти, нерухомість, транспортні засоби, корпоративні права), так і вторинні економічні вигоди (орендна плата, дивіденди, проценти, приріст вартості активів). Метою є усунення повного економічного результату злочинної діяльності, а не лише її безпосереднього продукту.

Такий підхід корелює із сучасними європейськими стандартами. Директива (ЄС) 2024/1260 Європейського парламенту та Ради від 24 квітня 2024 року про повернення та

¹ Кримінальний кодекс Грузії від 22 лип. 1999 р. № 2287-нд. URL: <https://surl.li/qcbvow>

² Там само.

³ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

конфіскацію активів передбачає широке визначення доходів від злочинної діяльності, що охоплює не лише прямі доходи, а й усі непрямі вигоди, зокрема реінвестування, трансформацію та змішування активів з майном законного походження відповідно до Регламенту (ЄС) 2018/1805. Доходами визнають будь-яке майно, цілком або частково трансформоване, конвертоване чи змішане, а також прибутки й інші вигоди, отримані від таких активів¹.

Крім того, Директива (ЄС) 2024/1260 керується тим, що організовані злочинні структури здійснюють різноманітну протиправну діяльність, а тому ефективна протидія може вимагати конфіскації не лише майна, безпосередньо пов'язаного з конкретним злочином, а й додаткових активів, які суд визнає такими, що походять від злочинної діяльності загалом. Водночас не передбачено вимоги доводити кожне окреме кримінальне правопорушення. Достатнім є переконання суду, сформоване з огляду на сукупність фактів і доказів, зокрема непропорційність між майном і законними доходами особи².

Другим системоутворювальним елементом досліджуваних дефініцій у межах грузинської моделі є розширене коло осіб, майно яких може підпадати під режим цивільної конфіскації. У ст. 356-1 ЦПК Грузії прямо визначено чотири групи суб'єктів: безпосередній правопорушник; члени його сім'ї; близькі родичі; пов'язані особи.

Член сім'ї – чоловік (дружина), неповнолітня дитина, пасинок або особа, яка постійно проживає з рекетиром, посадовою особою, членом «злочинського світу», торговцем людьми, пособником розповсюдження наркотичних засобів або особою, засудженою за злочини, передбачені ст. 194 та/або 331-1 КК Грузії³.

Близький родич – член сім'ї, прямий родич по висхідній чи низхідній лінії, брат, сестра, вітчим або мачуха, тесть, теща, свекор, свекруха, а також брат, сестра або батьки чоловіка чи дружини відповідної особи⁴.

Пов'язана особа – особа, яка відповідно до юридичних документів володіє майном і щодо якої є обґрунтовані підозри, що це майно отримане внаслідок рекету або здобуте рекетиром, посадовою особою, членом «злочинського світу», торговцем людьми, пособником розповсюдження наркотичних засобів чи особою, засудженою за злочини, передбачені ст. 194 та/або 331-1 КК

Грузії, або що цим майном користується чи розпоряджається така особа⁵.

Розширення суб'єктного складу має принципове значення для подолання поширених схем приховування злочинних доходів шляхом формального переоформлення активів на родичів або довірених осіб. Запровадження категорії «пов'язаної особи» дає змогу враховувати фактичний контроль за майном, а не лише юридичний титул, що наближує модель до функціонального підходу, притаманного сучасним європейським практикам. Такий функціональний підхід простежується й у зарубіжному законодавстві: зокрема, Швейцарський федеральний закон про заморожування та повернення незаконно набутих активів іноземних політично значущих осіб 2015 року поширює механізми заморожування, конфіскації та повернення активів не лише на іноземних політично відомих осіб, а й на осіб, тісно пов'язаних із ними, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що такі активи були набуті внаслідок корупції, зловживання довірою або інших злочинів⁶.

Найдискусійнішим елементом дефініцій є критерій відсутності доказів законного походження активів. Саме він трансформує класичну модель доказування, властиву кримінальному праву. Закон не вимагає доведення прямого причиново-наслідкового зв'язку між конкретним злочином і конкретним активом. Достатнім є встановлення зв'язку особи з відповідною категорією суб'єкта й економічної необґрунтованості її майнового становища. За таких умов активи презюмуються пов'язаними з протиправною діяльністю.

Окреслений підхід істотно підвищує ефективність державного втручання в умовах латентності організованої злочинності та складності документування незаконних фінансових потоків, водночас орієнтований на подолання практик приховування злочинних доходів через третіх осіб.

Слід проаналізувати і співвідношення категорій незаконного та необґрунтованого майна.

Незаконне майно – майно або прибуток від нього, а також акції (частки), які рекетирське угруповання, рекетир, посадова особа, член «злочинського світу», торговець людьми, пособник розповсюдження наркотичних засобів або особа, засуджена за злочини, передбачені ст. 194 та/або 331-1 КК Грузії, їхні члени сім'ї, близькі родичі або пов'язані з ними особи набули з порушенням вимог закону⁷.

¹ Directive (EU) 2024/1260 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on asset recovery and confiscation. *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1260/oj/eng>

² Там само.

³ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Федеральний закон про блокування та повернення незаконно набутих активів іноземних політично значущих осіб (SRVG) від 18 груд. 2015 р. № 196.1. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2016/322/de>

⁷ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

Натомість *необґрунтоване майно* – майно або прибуток від нього, а також акції (частки), законність походження яких не підтверджена документально рекетирським угрупованням, рекетиром, посадовою особою, членом «злочинського світу», торговцем людьми, пособником розповсюдження наркотичних засобів або особою, засудженою за злочини, передбачені ст. 194 та/або 331-1 КК Грузії, їхніми членами сім'ї, близькими родичами або пов'язаними особами, або які набуті за рахунок коштів, отриманих від відчуження незаконного майна¹.

Обидві категорії мають спільний об'єкт правового регулювання, охоплюючи не лише майно, а й прибуток від нього та корпоративні права, а також єдиний розширений суб'єктний склад. Обидві категорії майна законодавець пов'язує з однаковим колом спеціальних суб'єктів, до яких належать рекетирське угруповання, рекетир, посадова особа, член «злочинського світу», торговець людьми, пособник розповсюдження наркотичних засобів, а також особи, засуджені за злочини, передбачені ст. 194 та/або 331-1 КК Грузії. Водночас правовий режим конфіскації поширюється і на членів їхніх сімей, близьких родичів і пов'язаних осіб, що спрямовано на запобігання приховуванню активів, свідчить про персоналізований та ризик-орієнтований характер цивільної конфіскації.

Водночас зазначені види майна різняться за правовою природою: незаконне майно ґрунтується на доведеному порушенні закону, натомість *необґрунтоване* – на економічній непропорційності та відсутності підтверджених законних джерел (ідеться про активи, законність походження яких не доведена або які набуті за рахунок коштів, отриманих від відчуження незаконного майна).

Поєднання цих категорій у грузинському законодавстві формує гнучку й ефективну модель цивільної конфіскації, здатну реагувати як на встановлені злочинні доходи, так і на приховані форми незаконного збагачення.

III. Процедурні особливості конфіскації

Оцінка ефективності та правомірності механізмів цивільної конфіскації нерозривно пов'язана із процесуальними питаннями, передусім стандартами доведеності й розподілом тягаря доказування. Саме на цьому рівні вирішують, чи здатна держава реалізувати підхід, орієнтований на вилучення економічної вигоди від протиправної діяльності та фактичний контроль за активами, без порушення фундаментальних прав і свобод, насамперед права власності та права на справедливий суд.

¹ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

Процесуальна автономність цивільної конфіскації

Порядок конфіскації незаконного й необґрунтованого майна в Грузії регламентований нормами цивільного процесуального законодавства. Визначальною рисою відповідної моделі є її чітка процесуальна відокремленість від кримінального судочинства. Таку автономність реалізують через спеціальний розділ XLIV-1 ЦПК Грузії, який закріплює окремий механізм розгляду справ про вилучення та передачу активів державі.

Використана форма процесуального реагування узгоджується з підходом ЄСПЛ, який визнає, що конфіскація, застосована в межах окремого цивільного провадження і спрямована на повернення активів незаконного походження, становить контроль за користуванням майном у розумінні другого абзацу статті 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ, а не кримінальне покарання (п. 94 рішення у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії»)².

Процесуальна модель цивільної конфіскації необґрунтованих активів визнана ЄСПЛ такою, що не суперечить положенням ЄКПЛ за умови її відповідності загальним засадам, визначеним у ст. 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ, під час застосування якої дотримано критеріїв правомірності втручання в право на мирне володіння майном, які попередньо були сформульовані ЄСПЛ у низці своїх рішень (Kovachev, 2025).

Ініціювання провадження та коло відповідачів

Відповідно до ч. 1 ст. 356-2 ЦПК Грузії, ініціатором провадження про цивільну конфіскацію є прокурор, який уповноважений подати позов про вилучення майна рекетира, посадової особи, члена «злочинського світу», торговця людьми, пособника в розповсюдженні наркотичних засобів або особи, засудженої за злочини, передбачені ст. 194 та/або 331-1 КК Грузії, протягом десяти років з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком³.

Водночас позов може бути пред'явлений не лише до безпосереднього правопорушника, а й до членів його сім'ї, близьких родичів і пов'язаних осіб (ч. 2–7 ст. 356-2 ЦПК Грузії)⁴. Це істотно розширює процесуальні можливості держави та відповідає економічній логіці цивільної конфіскації, спрямованої на подолання схем формального відчуження активів.

Модель доказування та диференціація правових режимів майна

Ключове значення для всієї конструкції цивільної конфіскації має ст. 356-3 ЦПК Грузії,

² Case of Gogitidze and others v. Georgia. *The European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-154398%22%5D%7D>

³ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

⁴ Там само.

яка закріплює багаторівневу модель правової оцінки активів, у межах якої розмежовують три самостійні правові режими: рекетирське, незаконне та необґрунтоване майно.

По-перше, ч. 1–2 ст. 356-3 регламентують визнання майна **рекетирським**. Суддя визнає майно рекетирським, якщо в процесі судового розгляду на підставі оцінки належних доказів встановлено, що майно було отримано як результат рекету, є доходом, отриманим від рекетирського майна, придбане за доходи, здобуті від рекету, або немає документів чи інших доказів, що підтверджують законне походження майна рекетирського угруповання, рекетира, члена його сім'ї, близького родича або пов'язаної з ним особи. Позивач зобов'язаний надати суду докази, які підтверджують рекетирський характер майна відповідача¹.

Ця категорія активів має самостійне функціональне призначення, оскільки вирізняється підвищеним рівнем суспільної небезпечності, у зв'язку з чим законодавець зберігає класичний розподіл обов'язку доказування: саме позивач (прокурор) повинен довести зв'язок майна з рекетом. Це забезпечує як ефективність боротьби з рекетом, так і процесуальні гарантії захисту права власності.

По-друге, ч. 3, 4 ст. 356-3 закріплюють підстави визнання майна **незаконним**. Суддя визнає незаконним майно рекетирського угруповання, рекетира, посадової особи, члена «злочинського світу», торговця людьми, пособника розповсюдження наркотичних засобів або особи, засудженої за злочини, передбачені ст. 194 та/або 331-1 КК Грузії, а також майно членів їхніх сімей, близьких родичів чи пов'язаних із ними осіб, якщо в межах розгляду справи на підставі належної оцінки доказів суд встановить, що це майно або кошти, необхідні для його придбання, були отримані з порушенням вимог закону. Позивач зобов'язаний надати суду докази, що підтверджують незаконне походження майна відповідача.

У цьому разі вирішальним є встановлення факту набуття майна або коштів для його придбання з порушенням вимог закону. Тягар доказування знову покладають на прокурора, що зумовлює репресивно-відновний характер цього правового режиму: втручання ґрунтується на доведеному порушенні правових норм.

По-третє, ч. 5, 6 ст. 356-3 вводять категорію **необґрунтованого** майна, яка має принципово іншу правову природу. Суддя визнає згадуване майно необґрунтованим, якщо в процесі розгляду справи відповідач не надав суду документи, що підтверджують законне походження майна або коштів, використаних для його придбання, чи

документи, що підтверджують сплату податків, передбачених законодавством Грузії, за це майно.

У таких справах не вимагають доведення незаконності походження активів; вирішальним є ненадання відповідачем доказів їх законного й економічно обґрунтованого походження, зокрема підтвердження джерел доходів або сплати податків. За цих умов тягар доказування переходить на відповідача, а відповідний правовий режим набуває виразної превентивної спрямованості.

Відмінність між режимами незаконного та необґрунтованого майна визначають як матеріальними підставами їх визнання, так і розподілом обов'язку доказування. Майно визнають незаконним, якщо суд на підставі доказів, поданих позивачем, встановлює порушення вимог закону під час його набуття, без необхідності доведення конкретного кримінального правопорушення. Натомість майно визнають необґрунтованим у разі ненадання вже відповідачем документів, що підтверджують законність й економічну обґрунтованість походження активів або сплату передбачених законом податків, у зв'язку з чим доказовий обов'язок покладають на відповідача.

Запровадження такого диференційованого підходу узгоджене з доктринальними позиціями, згідно з якими ефективна конфіскація має бути адаптована до складнощів доказування у сфері повернення активів, але за умови збереження судового контролю та пропорційності втручання (Hryniewicz-Lach, 2024, 2025).

Перенесення тягара доказування у справах про необґрунтоване майно потенційно створює ризики порушення права власності та права на справедливий суд. Саме тому доктрина акцентує, що будь-яку презумпцію незаконного походження активів слід сприймати не як автоматичний висновок, а як гіпотезу, яка підлягає ретельній судовій перевірці, з огляду на всі обставини справи (Hryniewicz-Lach, 2025).

Орієнтований на конфіскацію підхід відмовляється від мети покарання осіб, у володінні яких знаходяться незаконно набуті доходи, натомість зосереджується на вилученні активів проти-правного походження. Така трансформація знімає з органів правосуддя тягар дотримання презумпції невинуватості в класичному кримінально-правовому розумінні, допускає застосування нижчого стандарту доказування та навіть передбачає покладення обов'язку доведення законного (некримінального) походження активів на відповідача (Bikelis, 2025).

Водночас ефективність процедур цивільної конфіскації безпосередньо залежить від дискреції суду та його здатності тлумачити закон з позицій основоположних прав. Саме судова оцінка пропорційності втручання є ключовою гарантією недопущення надмірного обмеження прав особи (Hryniewicz-Lach, 2024).

¹ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

Забезпечувальні заходи та наслідки конфіскації

Процесуальним гарантом ефективності конфіскації є інститут **арешту майна**, передбачений ст. 356-4 ЦПК Грузії. За наявності ризику відчуження, приховування або витрачання активів прокурор зобов'язаний ініціювати накладення арешту, зокрема банківські рахунки¹.

Правові наслідки визнання майна рекетирським, незаконним або необґрунтованим визначено в ст. 356-5 ЦПК Грузії. Майно після задоволення прав добросовісних третіх осіб передається законному власнику, а за неможливості його встановлення – державі. Закон допускає часткову конфіскацію та грошову компенсацію замість передачі майна в натурі, що забезпечує індивідуалізацію втручання².

Заочне провадження та зв'язок із кримінальним переслідуванням

Стаття 356-6 ЦПК Грузії дозволяє ухвалення заочного рішення в разі розшуку відповідача, усуваючи процесуальні перешкоди для розгляду справи та водночас зберігаючи гарантії апеляційного й касаційного оскарження³.

Ця стаття закріплює взаємозв'язок цивільної конфіскації та кримінальної відповідальності: встановлення факту володіння незаконним або необґрунтованим майном за наявності ознак злочину зобов'язує прокурора ініціювати кримінальне провадження⁴. Зазначене засвідчує комплементарний характер цивільної конфіскації щодо кримінального судочинства.

Отже, цивільно-процесуальна модель конфіскації в Грузії вирізняється високим рівнем нормативної деталізації, гнучкою системою доказування та превентивною спрямованістю.

IV. Цивільна конфіскація необґрунтованих активів у праві України

Інститут цивільної конфіскації в Україні закріплений в главі 12 розділу III ЦПК України та має чітко виражену антикорупційну спрямованість. Його нормативна конструкція побудована навколо категорії «необґрунтовані активи» та передбачає автономне від кримінального судочинства позовне провадження, спрямоване на стягнення таких активів у дохід держави.

Ключовою процесуальною особливістю української моделі є спеціалізований суб'єкт ініціювання провадження. Відповідно до ст. 290 ЦПК України, позов про визнання активів необґрунтованими подає прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а у визначених законом випадках (наприклад, щодо працівника Національного антикорупційного бюро

України, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) – прокурори Генеральної прокуратури України⁵.

Водночас справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядає Вищий антикорупційний суд (ч. 4 ст. 23 ЦПК України).

Такий підхід засвідчує публічно-правовий характер провадження та концентрацію відповідних повноважень у спеціалізованих антикорупційних органах.

Відповідно до ч. 2 ст. 290 ЦПК України, позов пред'являють щодо активів, набутих після дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31 жовтня 2019 року, які не відповідають законним доходам особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також стосовно доходів, отриманих від таких активів⁶.

Ідеться про два види активів:

1) набуті після набрання чинності зазначеним законом, вартість яких істотно перевищує законні доходи службової особи (у 750 і більше разів розмір прожиткового мінімуму), однак не досягає межі кримінальної відповідальності, встановленої ст. 368-5 КК України⁷. У цьому разі цивільна конфіскація функціонує як самостійний превентивний механізм реагування на значну майнову диспропорцію за відсутності складу злочину;

2) набуті після набрання чинності зазначеним законом, вартість яких істотно перевищує законні доходи службової особи (у 750 і більше разів розмір прожиткового мінімуму), а кримінальне провадження за ст. 368-5 КК України, предметом злочину в якому були ці активи, закрито на підставі пунктів 3, 4, 5, 8, 10 ч. 1 ст. 284 КПК України і відповідне рішення набуло статусу остаточного⁸. Ця підстава має компенсаційно-запобіжний характер, її застосовують тоді, коли відповідні активи вже були предметом кримінального провадження за ст. 368-5 КК України, але таке провадження було закрито з нереабілітуючих підстав. У цій ситуації цивільне провадження не замінює кримінальної відповідальності, а має усунути можливість збереження необґрунтованих активів унаслідок процесуальних перешкод кримінального переслідування.

Такий підхід узгоджується з результатами емпіричних досліджень, які свідчать про обмежену ефективність криміналізації незаконного збагачення як самостійного інструменту протидії: зокрема, за результатами аналізу кримінальних

¹ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

справ у Литві за 2015–2019 роки встановлено, що ні на фундаментальному, ні на практичному рівнях кримінальна відповідальність за незаконне збагачення не забезпечує досягнення поставлених перед нею завдань (Bikelis, 2021). Через чутливий характер кримінального права на рівні ЄС кримінальне право слід використовувати як крайній засіб (Buismann, 2022).

Емпіричні дані за результатами аналізу кримінальних справ у Литві підтверджують вищу результативність комбінованого підходу, який поєднує слідчі інструменти кримінального провадження з механізмами цивільної конфіскації підозрілих активів, даючи змогу ефективніше нейтралізувати економічні наслідки незаконного збагачення незалежно від результатів кримінального переслідування (Bikelis, Pranka, & Dainauskaitė, 2024).

Досвід Республіки Косово також засвідчує низьку результативність моделі, що ґрунтується виключно на обвинувальному вирокі, водночас демонструє переваги цивільної (non-conviction-based) конфіскації, яка відповідає сучасним європейським стандартам, хоча й потребує посиленої уваги до гарантій прав людини (Dragusha, 2021).

Позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави може бути пред'явлено до:

1) особи, яка, будучи особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, набула у власність активи, зазначені в ч. 2 ст. 290 ЦПК України;

2) іншої фізичної чи юридичної особи, яка набула у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (ч. 4 ст. 290 ЦПК України)¹.

У ч. 8 ст. 290 ЦПК України визначено низку важливих термінів для застосування цивільної конфіскації, зокрема:

«активи» – грошові кошти (готівкові кошти, кошти, що знаходяться на рахунках/електронних гаманцях, у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, емітентах електронних грошей чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, зокрема криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування;

«набуття активів» – набуття активів особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними;

«законні доходи» – доходи, правомірно отримані особою із законних джерел, зокрема джерел, визначених п. 7 і 8 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції»².

Стаття 291 ЦПК України визначає змістовий стандарт доказування: активи визнають необґрунтованими, якщо суд не встановлює, що вони або кошти для їх придбання були набуті за рахунок законних доходів³. Українська модель ґрунтується на презумпції необґрунтованості в разі відсутності підтвердження законного походження, що об'єктивно зумовлює перенесення доказового тягаря на відповідача після ініціювання провадження прокурором.

Юридичні наслідки визнання активів необґрунтованими визначені в ст. 292 ЦПК України та зводяться до їх стягнення в дохід держави⁴. Закон передбачає як повне, так і часткове стягнення, а також можливість грошової компенсації чи звернення стягнення на інші активи відповідача в разі неможливості вилучення активів у натурі. Це забезпечує ефективність механізму й унеможлиблює ухилення від конфіскації шляхом відчуження або приховування майна.

Загалом українська модель цивільної конфіскації вирізняється високим рівнем формалізації, чіткою антикорупційною спеціалізацією та превентивною спрямованістю. Вона не потребує доведення вчинення кримінального правопорушення, а фокусується на економічній необґрунтованості майнового становища публічних осіб, що наближає її до сучасних європейських підходів до протидії незаконному збагаченню.

V. Порівняльна характеристика моделей цивільної конфіскації в Грузії та Україні

Моделі цивільної конфіскації, закріплені в законодавстві Грузії та України, мають спільну концептуальну мету – позбавлення злочинної діяльності її економічної основи, однак різняться за структурою, сферою застосування та процесуальною логікою. Порівняння цих підходів дає змогу виявити різні варіанти реалізації

¹ Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листоп. 1997 р. № 1106. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

некримінального вилучення активів у пострадянських правових системах.

Грузинська модель цивільної конфіскації, закріплена в спеціальному розділі ЦПК, має універсальний характер, її застосовують до широкого кола осіб, пов'язаних з організованою злочинністю, рекетом, наркоторгівлею та іншими серйозними злочинами. Її ключовою особливістю є багаторівнева система правової оцінки майна, у межах якої розмежовують рекетирське, незаконне та необґрунтоване майно. Кожному з цих режимів відповідають власні матеріальні підстави та процесуальні стандарти доказування, що дає змогу суду гнучко реагувати на різні ступені встановленості протиправного походження активів.

Українська модель, навпаки, має вузько спеціалізований антикорупційний характер. Вона спрямована виключно на осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і ґрунтується на єдиній категорії – «необґрунтовані активи». Матеріальним критерієм застосування конфіскації є істотна невідповідність між вартістю активів і законними доходами, формалізована через кількісний поріг. Такий підхід забезпечує передбачуваність і правову визначеність, але водночас обмежує сферу застосування механізму.

Важливою відмінністю є також розподіл тягаря доказування. У грузинській моделі він диференціюється залежно від правового режиму майна: держава доводить рекетирський або незаконний характер активів, натомість у справах про необґрунтоване майно обов'язок підтвердження законності походження покладено на відповідача. В Україні ж законодавець фактично вибудовує превентивну модель, у якій після ініціювання провадження прокурором ключовим стає неспроможність відповідача довести законність джерел набуття активів.

Процесуально грузинська модель вирізняється автономністю від кримінального судочинства та можливістю паралельного кримінального переслідування в разі виявлення ознак злочину. Українська ж модель тісніше пов'язана з кримінально-правовими інститутами незаконного збагачення, що виявляється у врахуванні результатів кримінальних проваджень і спеціальному статусі антикорупційних органів.

Отже, грузинський підхід демонструє універсальну та багаторівневу модель цивільної конфіскації, український – вузько спрямований, формалізований і превентивний механізм. Поєднання елементів обох моделей може становити інтерес для подальшого розвитку інституту цивільної конфіскації в Україні.

Водночас результати вивчення різних моделей цивільної конфіскації в європейських національних юрисдикціях засвідчують, що деякі з них можуть створювати серйозні ризики

непропорційних або помилкових рішень щодо повернення майна, а також зловживань процедурами цивільної конфіскації (Bikelis, 2020a).

Практика застосування механізмів цивільної конфіскації та повернення активів засвідчує істотний розрив між формальним ухваленням рішень та їх фактичним виконанням. Такий розрив у реалізації конфіскаційних інструментів створює сприятливі умови для інтернаціоналізації злочинної діяльності й транскордонного розміщення активів у юрисдикціях із менш ефективним правозастосуванням (Savona, & Anastasio, 2025).

Висновки

1. Інститут цивільної конфіскації в законодавстві Грузії побудований як комплексний інструмент протидії злочинності, передусім пов'язаний зі «злочинським світом», торгівлею людьми та наркотиками, корупцією, легалізацією незаконних доходів, фінансуванням тероризму, а також іншими формами корисливої протиправної діяльності. Спільними рисами цих деліктів є висока латентність, складність доказування та активне використання фінансових і корпоративних механізмів для маскуванню доходів, що обмежує ефективність виключно кримінально-правових засобів реагування. За таких умов цивільна конфіскація постає необхідною альтернативою класичному кримінальному покаранню, має цивільно-процесуальну природу, її застосовують у випадках складнощів або неможливості доведення кримінально протиправного походження майна. У межах цього механізму державне втручання фокусується на майновому результаті з необґрунтованим або протиправним походженням, а не на доведенні кожного окремого кримінального правопорушення чи його епізоду. Отже, грузинська модель цивільної конфіскації орієнтована на нейтралізацію економічної основи окремих видів організованої, корупційної та корисливої злочинності незалежно від результатів кримінального переслідування.

2. Грузинська модель цивільної конфіскації ґрунтується на системному розширенні поняття майна, що може бути об'єктом вилучення. Законодавець відходить від вузького розуміння «доходів від злочину» та застосовує економічно орієнтований підхід, у межах якого конфіскації підлягають не лише первинні активи, а й похідні доходи, корпоративні права та інші економічні вигоди незалежно від форми їх маскуванню чи трансформації. Такий підхід спрямований на повне усунення матеріального результату протиправної діяльності, а не на символічне реагування. Визначальним елементом моделі є також розширення кола осіб, майно яких може підлягати конфіскації, зокрема членів сім'ї, близьких родичів і пов'язаних осіб, що надає можливість нейтралізувати поширені схеми

приховування активів через формальне відчуження та зосередитися на фактичному економічному контролі за майном. Важливу роль відіграє розмежування незаконного та необґрунтованого майна, поєднання яких забезпечує гнучкість правового реагування та формує ризик-орієнтовану модель, наближену до європейських стандартів.

3. Ефективність грузинської моделі цивільної конфіскації забезпечують переважно її процесуальна автономність і чітка диференціація стандартів доказування. Відокремлення цивільної конфіскації від кримінального судочинства дає змогу державі реагувати на економічну основу протиправної діяльності незалежно від результатів кримінального переслідування, водночас зберігаючи судовий контроль і дотримуючись стандартів захисту права власності, сформульованих у практиці ЄСПЛ. Ключовим елементом моделі є багаторівнева система правових режимів майна (рекети́ського, незаконного та необґрунтованого), кожен із яких має власну логіку доказування та розподілу тягаря доказів. Поєднання класичного доказового обов'язку прокурора щодо рекети́ського й незаконного майна з превентивною моделлю необґрунтованого майна, де вирішальне значення має здатність відповідача підтвердити законність і економічну обґрунтованість активів, забезпечує практичну ефективність механізму. Водночас така модель потребує обережного застосування, оскільки її відповідність стандартам прав людини безпосередньо залежить від якості судового контролю та обґрунтованості використання презумпцій.

4. Аналіз української моделі цивільної конфіскації засвідчив, що вона сформована як спеціалізований антикорупційний інструмент, спрямований на нейтралізацію економічних наслідків незаконного збагачення публічних осіб незалежно від результатів кримінального переслідування. Її ключовими рисами є процесуальна автономність від кримінального судочинства та концентрація проваджень у спеціалізованих органах (спеціалізованій антикорупційній прокуратурі та Вищому антикорупційному суді), що підкреслює публічно-правовий характер відповідних процедур. Український підхід має основою категорію «необґрунтовані активи», орієнтується на виявлення істотної майнової диспропорції між активами й законними доходами службової особи. Запровадження кількісного порогу та можливість застосування цивільної конфіскації як за відсутності кримінального правопорушення, так і після закриття кримінального провадження з не реабілітуючих підстав засвідчують превентивно-компенсаційну логіку інституту. Водночас перенесення тягаря доказування на відповідача актуалізує питання дотримання стандартів

справедливого суду та пропорційності втручання в право власності.

5. Порівняльний аналіз цивільної конфіскації в Грузії та Україні демонструє два різні, але концептуально споріднені підходи до некримінального вилучення активів, об'єднані спільною метою – усунення економічної основи злочинної діяльності. Грузинська модель вирізняється універсальністю та багаторівневою конструкцією, що надає можливість адаптувати стандарти доказування й розподіл тягаря доказів залежно від характеру активів і ступеня встановленості їх протиправного походження. Українська модель, навпаки, має чітку антикорупційну спеціалізацію та формалізований характер, що забезпечує правову визначеність і передбачуваність, але звужує сферу застосування механізму. У сукупності порівняння засвідчує, що оптимальна модель цивільної конфіскації потребує поєднання універсальності, гнучких стандартів доказування та ефективних процесуальних гарантій, а також дієвих механізмів фактичного виконання конфіскаційних рішень, зокрема у транскордонному вимірі.

3 метою підвищення ефективності цивільної конфіскації в Україні доцільно розширити коло осіб, до яких може бути пред'явлено відповідний позов, з огляду не лише антикорупційну, а й на загальнокримінальну логіку вилучення економічної основи організованої, тяжкої та особливо тяжкої корисливої злочинності. Зокрема, механізми цивільної конфіскації можуть бути поширені на осіб, причетних до організованої злочинності, незаконного обігу наркотичних засобів, торгівлі людьми, легалізації незаконних доходів та інших форм корисливої протиправної діяльності, а також на членів їхніх сімей, близьких родичів і пов'язаних з ними фізичних і юридичних осіб, які фактично контролюють активи.

Потребує законодавчого закріплення розширене, економічно орієнтоване тлумачення майна, що підлягає конфіскації, з охопленням не лише первинних активів, а й похідних доходів, корпоративних прав, трансформованих, змішаних і реінвестованих активів незалежно від форми їх маскування.

Окремо доцільно запровадити диференційовану модель доказування, передбачивши різні правові режими та розподіл тягаря доказування залежно від характеру активів і ступеня встановленості їх незаконного або необґрунтованого походження, за умови посиленого судового контролю й дотримання принципу пропорційності втручання в право власності.

References

- [1] Bikelis, S. (2020a). Civil confiscation as a response to the necessity to tackle the proceeds of crime: A comparative view. *Baltic Journal of Law & Politics*, 13(2), 148-172. DOI: 10.2478/bjlp-2020-0010
- [2] Bikelis, S. (2020b). Modeling the patterns of civil confiscation: Balancing effectiveness, proportionality and the right to be presumed innocent. *Baltic Journal of Law & Politics*, 13(2), 24-48. DOI: 10.2478/bjlp-2020-0010
- [3] Bikelis, S. (2021). Chasing criminal wealth: Broken expectations for the criminalization of illicit enrichment in Lithuania. *Journal of Money Laundering Control*, 25(1), 95-108. DOI: 10.1108/JMLC-12-2020-0135
- [4] Bikelis, S. (2022). Label v. Content: The problem of non-recognition of civil confiscation orders in Europe. *Baltic Journal of Law & Politics*, 15(1), 54-70. DOI: 10.2478/bjlp-2022-0003
- [5] Bikelis, S. (2025). Confiscation beyond the all-crime approach and the proportionality principle: A case of the Lithuanian illicit enrichment offence concept. *Laws*, 14(1). DOI: 10.3390/laws14010001
- [6] Bikelis, S., Pranka, D., & Dainauskaitė, G. (2024). Penal vs. confiscation-only approaches in money laundering control. *Baltic Journal of Law & Politics*, 17(2), 188-206. DOI: 10.2478/bjlp-2024-00021
- [7] Boucht, J. (2019). Asset confiscation in Europe – past, present, and future challenges. *Journal of Financial Crime*, 26(2), 526–548. <https://doi.org/10.1108/JFC-04-2018-0043>
- [8] Broad, R., Lord, N., & Duncan, S. (2022). Asset seizure and confiscation in cases of modern slavery and human trafficking: A systematic review of the literature. *Criminology & Criminal Justice*, 22(4), 581-600. DOI: 10.1177/1748895820981613
- [9] Buisman, S.S. (2022). The future of EU substantive criminal law towards a uniform set of criminalisation principles at the EU level. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 30(2), 161-187. DOI: 10.1163/15718174-bja10032
- [10] Cherniavskiy, S., & Vozniuk, A. (2019). Foreign experience of legal counteraction to illegal enrichment: Conceptual foundations. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 9(1), 79-89. DOI: 10.33270/04201901.8
- [11] Dragusha, F. (2021). The confiscation system of unjustified wealth in the Republic of Kosovo and its compatibility with European law. *Master's thesis*. Universidade Católica Portuguesa. Retrieved from <https://repositorio.ucp.pt/bitstreams/9f528af8-af2b-4c6f-8b01-f91a38f0eb50/download>
- [12] EU serious and organised crime threat assessment (SOCTA). (2021). *Europol*. Retrieved from <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/eu-socta-2021>
- [13] Global report on trafficking in persons 2022. (2022). *United Nations Office on Drugs and Crime*. Retrieved from <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/lotip.html>
- [14] Hamin, Z., Abdul Hakim, M.M., Kamaruddin, S., & Wan Rosli, W.R. (2025). The legal framework of asset forfeiture for money laundering in the United Kingdom and Malaysia. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 9(2), 4404-4414. DOI: 10.47772/IJRIS.2025.9020345
- [15] Hryniewicz-Lach, E. (2024). Improving asset confiscation: In the quest for effective and just solutions. *ERA Forum*, 25, 231-247. DOI: 10.1007/s12027-024-00806-8
- [16] Hryniewicz-Lach, E. (2025). Extended confiscation and legal principles of EU law. In *Extended confiscation of illicit assets and the criminal law* (pp. 184–196). Routledge. DOI: 10.4324/9781003536321-19
- [17] Khutor, T. (2021). Recovery of assets to state revenue following their recognition as unjustified: A hidden form of punishment? *NaUKMA Research Papers. Law*, 7, 61-70. DOI: 10.18523/2617-2607.2021.7.61-70
- [18] Kolotylo, O.O. (2019). Confiscation outside criminal prosecution (civil confiscation): The international legal aspect. *Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3, 81-88. DOI: 10.32886/instzak.2019.03.08
- [19] Körth, C., & Chbib, I. (2024). Illicit enrichment in Germany: An evaluation of the reformed asset recovery regime's ability to confiscate proceeds of crime. *International Review of Law and Economics*, 80. DOI: 10.1016/j.irl.2024.106230
- [20] Kovachev, P.I. (2025). The institution of civil confiscation in the light of the case law of the European Court of Human Rights and the national context. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 90(2), 90–97. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.2.12
- [21] Kramer, J.-A., Blokland, A.A.J., Kleemans, E.R., & Soudijn, M.R.J. (2024). Money laundering as a service: Investigating business-like behavior in money laundering networks in the Netherlands. *Trends in Organized Crime*, 27, 314–341. DOI: 10.1007/s12117-022-09475-w
- [22] Kapatadze, A. (2025). Den of thieves: Mapping organized crime in the South Caucasus. *Global Initiative Against Transnational Organized Crime*. Retrieved from <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2025/08/Alexander-Kapatadze-Den-of-thieves-Mapping-organized-crime-in-the-South-Caucasus-GI-TOC-August-2025-1.pdf>

- [23] Laghidze, E. (2023). Seizure and confiscation as an effective means of combating transnational organized crime. *Law and World*, 9(25), 146-155. DOI: 10.36475/9.1.15
- [24] Levi, M., & Reuter, P. (2006). Money laundering. *Crime and Justice*, 34, 289-375. DOI: 10.1086/501508
- [25] Martinaitytė, L. (2021). Civil asset confiscation law: New criminal policy or restrictions outbounding criminal procedure? In *The significance of EU criminal law in the 21st century: The need for further harmonisation or new criminal policy?* (pp. 74-79). DOI: 10.15388/seucl.2021.11
- [26] Meyer, F. (2020). Recognizing the unknown. *European Criminal Law Review*, 10(2), 140-170. DOI: 10.5771/2193-5505-2020-2-140
- [27] Moiseienko, A. (2022). The limitations of unexplained wealth orders. *Criminal Law Review*, 3, 230-241. DOI: 10.2139/ssrn.4708025
- [28] Savona, E.U., & Anastasio, M. (2025). EU asset recovery system failure: An incentive for the internationalisation of organised crime? *International Criminology*, 5, 589-604. DOI: 10.1007/s43576-025-00193-1
- [29] Silva, S.O. (2022). Regulation (EU) 2018/1805 on the mutual recognition of freezing and confiscation orders: A headlong rush into Europe-wide harmonisation? *New Journal of European Criminal Law*, 13(2), 198-215. DOI: 10.1177/20322844221104916
- [30] Trinchera, T. (2020). Confiscation and asset recovery: Better tools to fight bribery and corruption crime. *Criminal Law Forum*, 31, 49-79. DOI: 10.1007/s10609-020-09382-1
- [31] Vesterhav, D., Forman, M., & Korsell, L. (2021). Criminal assets recovery in Sweden. *Trends in Organized Crime*, 24, 111-136. DOI: 10.1007/s12117-020-09388-6
- [32] Vozniuk, A., & Tytko, A. (2019). The criminal law model of counteracting illicit enrichment in Ukraine. *Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 2(8), 46-62. DOI: 10.34015/2523-4552.2019.2.05
- [33] World Drug Report 2023. (2023). *United Nations Office on Drugs and Crime*. Retrieved from <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report.html>
- [34] World Drug Report 2025. (2025). *United Nations Office on Drugs and Crime*. Retrieved from <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/world-drug-report-2025.html>

Список використаних джерел

- [1] Bikelis S. Civil Confiscation as a Response to the Necessity to Tackle the Proceeds of Crime: A Comparative View. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2020. Vol. 13. No. 2. P. 148–172. DOI: 10.2478/bjlp-2020-0010
- [2] Bikelis S. Modeling the Patterns of Civil Confiscation: Balancing Effectiveness, Proportionality and the Right to Be Presumed Innocent. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2020. Vol. 13. No. 2. P. 24–48. DOI: 10.2478/bjlp-2020-0010
- [3] Bikelis S. Chasing Criminal Wealth: Broken Expectations for the Criminalization of Illicit Enrichment in Lithuania. *Journal of Money Laundering Control*. 2021. Vol. 25. No. 1. P. 95–108. DOI: 10.1108/JMLC-12-2020-0135
- [4] Bikelis S. Label v. Content: The Problem of Non-Recognition of Civil Confiscation Orders in Europe. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2022. Vol. 15. No. 1. P. 54–70. DOI: 10.2478/bjlp-2022-0003
- [5] Bikelis S. Confiscation Beyond the All-Crime Approach and the Proportionality Principle – A Case of the Lithuanian Illicit Enrichment Offence Concept. *Laws*. 2025. Vol. 14. No. 1. DOI: 10.3390/laws14010001
- [6] Bikelis S., Pranka D., Dainauskaitė G. Penal vs. Confiscation-Only Approaches in Money Laundering Control. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2024. Vol. 17. No. 2. P. 188–206. DOI: 10.2478/bjlp-2024-00021
- [7] Boucht J. Asset Confiscation in Europe – Past, Present, and Future Challenges. *Journal of Financial Crime*. 2019. Vol. 26. No. 2. P. 526–548. DOI: 10.1108/JFC-04-2018-0043
- [8] Broad R., Lord N., Duncan S. Asset Seizure and Confiscation in Cases of Modern Slavery and Human Trafficking: A Systematic Review of the Literature. *Criminology & Criminal Justice*. 2022. Vol. 22. Issue 4. P. 581–600. DOI: 10.1177/1748895820981613
- [9] Buisman S. S. The Future of EU Substantive Criminal Law towards a Uniform Set of Criminalisation Principles at the EU Level. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2022. Vol. 30. No. 2. P. 161–187. DOI: 10.1163/15718174-bja10032
- [10] Cherniavskiy S., Vozniuk A. Foreign Experience of Legal Counteraction to Illegal Enrichment: Conceptual Foundations. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2019. Vol. 9. No. 1. P. 79–89. DOI: 10.33270/04201901.8
- [11] Dragusha F. The Confiscation System of Unjustified Wealth in the Republic of Kosovo and Its Compatibility with European Law : Master's thesis. Universidade Católica Portuguesa, 2021. URL: <https://repositorio.ucp.pt/bitstreams/9f528af8-af2b-4c6f-8b01-f91a38f0eb50/download>

- [12] EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). *Europol*. 2021. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/eu-socta-2021>
- [13] Global Report on Trafficking in Persons 2022. *United Nations Office on Drugs and Crime*. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html>
- [14] Hamin Z., Abdul Hakim M. M., Kamaruddin S., Wan Rosli W. R. The Legal Framework of Asset Forfeiture for Money Laundering in the United Kingdom and Malaysia. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*. 2025. Vol. 9. No. 2. P. 4404–4414. DOI: 10.47772/IJRISS.2025.9020345
- [15] Hryniewicz-Lach E. Improving Asset Confiscation: In the Quest for Effective and Just Solutions. *ERA Forum*. 2024. Vol. 25. P. 231–247. DOI: 10.1007/s12027-024-00806-8
- [16] Hryniewicz-Lach E. Extended Confiscation and Legal Principles of EU Law. *Extended Confiscation of Illicit Assets and the Criminal Law*. London : Routledge, 2025. P. 184–196. DOI: 10.4324/9781003536321-19
- [17] Хутор Т. Стягнення активів у дохід держави в результаті визнання їх необґрунтованими: прихований вид покарання? *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2021. Т. 7. С. 61–70. DOI: 10.18523/2617-2607.2021.7.61-70
- [18] Колотило О. О. Конфіскація поза межами кримінального переслідування (цивільна конфіскація): міжнародно-правовий аспект. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 3. С. 81–88. DOI: 10.32886/instzak.2019.03.08
- [19] Körtl C., Chbib I. Illicit Enrichment in Germany: An Evaluation of the Reformed Asset Recovery Regime's Ability to Confiscate Proceeds of Crime. *International Review of Law and Economics*. 2024. Vol. 80. DOI: 10.1016/j.irl.2024.106230
- [20] Ковачев П. І. Інститут цивільної конфіскації в світлі практики Європейського суду з прав людини та національний контекст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 90. Ч. 2. С. 90–97. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.2.12
- [21] Kramer J.-A., Blokland A. A. J., Kleemans E. R., Soudijn M. R. J. Money Laundering as a Service: Investigating Business-Like Behavior in Money Laundering Networks in the Netherlands. *Trends in Organized Crime*. 2024. Vol. 27. P. 314–341. DOI: 10.1007/s12117-022-09475-w
- [22] Kupatadze A. Den of Thieves: Mapping Organized Crime in the South Caucasus : Research report. *Global Initiative Against Transnational Organized Crime*. August 2025. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2025/08/Alexander-Kupatadze-Den-of-thieves-Mapping-organized-crime-in-the-South-Caucasus-GI-TOC-August-2025-1.pdf>
- [23] Laghidze E. Seizure and Confiscation as an Effective Means of Combating Transnational Organized Crime. *Law and World*. 2023. Vol. 9. No. 25. P. 146–155. DOI: 10.36475/9.1.15
- [24] Levi M., Reuter P. Money Laundering. *Crime and Justice*. 2006. Vol. 34. P. 289–375. DOI: 10.1086/501508
- [25] Martinaitytė L. Civil Asset Confiscation Law – New Criminal Policy or Restrictions Outbounding Criminal Procedure? In: *The Significance of EU Criminal Law in the 21st Century: The Need for Further Harmonisation or New Criminal Policy?* 2021. P. 74–79. DOI: 10.15388/seucl.2021.11
- [26] Meyer F. Recognizing the Unknown. *European Criminal Law Review*. 2020. Vol. 10. No. 2. P. 140–170. DOI: 10.5771/2193-5505-2020-2-140
- [27] Moiseienko A. The Limitations of Unexplained Wealth Orders. *Criminal Law Review*. 2022. Issue 3. P. 230–241. DOI: 10.2139/ssrn.4708025
- [28] Savona E. U., Anastasio M. EU Asset Recovery System Failure: An Incentive for the Internationalisation of Organised Crime? *International Criminology*. 2025. Vol. 5. P. 589–604. DOI: 10.1007/s43576-025-00193-1
- [29] Silva S. O. Regulation (EU) 2018/1805 on the Mutual Recognition of Freezing and Confiscation Orders: A Headlong Rush into Europe-Wide Harmonisation? *New Journal of European Criminal Law*. 2022. Vol. 13. No. 2. P. 198–215. DOI: 10.1177/20322844221104916
- [30] Trinchera T. Confiscation and Asset Recovery: Better Tools to Fight Bribery and Corruption Crime. *Criminal Law Forum*. 2020. Vol. 31. P. 49–79. DOI: 10.1007/s10609-020-09382-1
- [31] Vesterhav D., Forman M., Korsell L. Criminal assets recovery in Sweden. *Trends in Organized Crime*. 2021. Vol. 24. P. 111–136. DOI: 10.1007/s12117-020-09388-6
- [32] Вознюк А., Титко А. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 46–62. DOI: 10.34015/2523-4552.2019.2.05
- [33] World Drug Report 2023. *United Nations Office on Drugs and Crime*. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report.html>
- [34] World Drug Report 2025. *United Nations Office on Drugs and Crime*. URL: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/world-drug-report-2025.html>

VOZNIUK Andrii

Doctor of Law, Professor, Head of the Research Laboratory on Crime Prevention at the Educational and Scientific Institute of Police Activities of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3352-5626>;

BOIKO-BUZYL Yuliia

Doctor of Psychology, Professor, Head of the Research Laboratory on Law Enforcement Management and Psychological Support at the Educational and Scientific Institute of Postgraduate Education of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1715-4327>;

BUDIK Ihor

PhD in Law, Head of Department of the Main Investigation Department of the National Police of Ukraine

01601, 10 Bogomolets St., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6319-8590>

Legal Basis for Civil Forfeiture of Illegal and Unjustified Assets: Georgia's Experience and Prospects for its Implementation in Ukraine

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the legal foundations of civil confiscation of illegal and unjustified assets, using the legislation of Georgia as a case study, and assesses the prospects for implementing certain elements of this model in Ukrainian law. The relevance of the study is determined by the limited effectiveness of purely criminal-law mechanisms in countering organized crime, corruption, illicit drug trafficking, human trafficking, money laundering, and terrorist financing, which are characterized by high latency, significant evidentiary difficulties, and the extensive use of financial and corporate schemes to conceal assets. Under such conditions, civil confiscation emerges as an important instrument for neutralizing the economic basis of unlawful activities, regardless of the outcome of criminal prosecution. The purpose of the article is to identify the substantive and procedural features of civil confiscation in Georgia, to determine its conceptual differences from the Ukrainian model, and to formulate scientifically grounded proposals for improving national legislation. The methodological framework of the research is based on formal legal, systemic, functional, and comparative legal methods, as well as an analysis of legislation, judicial practice, and contemporary doctrinal approaches in the field of non-conviction-based asset recovery. The study demonstrates that the Georgian model of civil confiscation has a universal and multi-tiered character. It is based on the differentiation between racketeering property, illegal property, and unjustified property, provides for an expanded interpretation of the object of confiscation, and introduces a differentiated allocation of the burden of proof depending on the legal regime applicable to the assets. By contrast, the Ukrainian model is designed as a narrowly specialized anti-corruption mechanism focused on the category of unjustified assets of public officials and on formalized quantitative thresholds of disproportionality between assets and lawful income. The scientific novelty of the article lies in a comparative substantiation of the expediency of expanding, in Ukraine, the range of persons to whom civil confiscation may be applied, moving beyond an exclusively anti-corruption focus, and introducing a functional, economically oriented approach to defining assets and evidentiary standards.

Keywords: illicit enrichment; corruption; organized crime; «thief in law»; narcotic drugs and psychotropic substances; human trafficking; money laundering; terrorist financing; criminal proceedings; profit-motivated crime; criminal offense; confiscation; proof.